

“KIRK KIZ” DESTANI VE KAHRAMANCA SAVAŞAN TÜRK KADINLARI

Alina GAYNUTDİNOVA

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÖZ

Efsaneler tarihi gerçekler ve hayal gücü ile örtüşen anlatımlar içermektedir. Hatta tarihi gerçekler çeşitli mucizevi içeriklerle süslense de tarihe ait bilgileri de korumaktadır. Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan destan kahramanları, milletlerin ideallerini, yaşam felsefelerini, inançlarını taşıyan örnek kişilerdir. Türk destanlarının tarihle paralellik gösterdiği de müşahede edilmektedir. Bu destanlarda efsanevi bir şekilde anlatılmakta olan kahramanlardan biri de savaşçı Türk kadınlarıdır.

Savaşçı Türk kadını hakkında “Kırk Kız” destanında bahsedilmektedir. Bu eserin izleri Türkî halkların folklorunda da önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kahraman Türk kadınının Türkî halkların tarihinde birer yönetici, yeri geldiğinde cengâver olanları mevcuttur. Hatta günümüzdeki arkeolojik bulgular Türk kadınlarının amazon kadınları ile benzerlikleri bulunduğuna işaret etmektedirler. Dolayısıyla göçebe hayat sürdüren Türkî halkların savaş cephelerinde de bu kahraman kadınlara rastlanmıştır. Bu makalede Kırk Kız destanına konu olan savaşçı Türk kadınları hakkında arkeolojik bulgular ve tarihi kayıtlar ışığında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Usûl, Ölçü, Türk Halk Müziği Usûlleri, Türk Müziği, Usûl Geleneği*

ABSTRACT

Legend of "Forty Girl" and Heroically Fighting Turkic Women

Legends include stories based on historical facts and imagination. Even if historical facts are embellished with various miraculous contents, the legends preserve the historical knowledge. The heroes of the legends are the example of people who carry the ideals, life philosophies, beliefs of nations. They have an important place in Turkic literature. It is also observed that the Turkic legends are going parallel to the history. One of the heroes of this legends are a Turkic warrior woman.

The warrior Turkish woman is mentioned in the epic of "Forty Girls". The traces of this epic also have an important place in the folklore of Turkic people. Moreover, in the history of the Turkic peoples the Turkish woman was represented both as a ruler and as a warrior. Even today, archeological finds suggest that Turkish women had similarities with some kind of amazon women. Therefore, these heroic women were encountered on the war fronts of the Turkic peoples who continued their nomadic life. In this article, we will consider the Turkic warrior women, especially who were also the subject of the legend of the Forty Sisters, through the prism of archaeological and historical finds.

Keywords: *Forty Girls legend, Karakalpaks, Turkic heroic women, legend, nomad.*

Giriş

Her milletin eski zamanlardan bu yana devam eden gelenekleri vardır. Bu gelenekler genellikle o halkın sosyal yaşamı, örf adetleri ve inancında varlığını sürdürmektedir. Zamanla o halkın başından geçen tarihi hadiseler ve kültür mirası folklorla yansımıştır. Tarihi olaylarla paralellik arz eden bazı olaylar zamanla efsanevi hadiselerle süslenmiştir. Bundan dolayı günümüze kadar ulaşan bilgilerin bazıları uydurma olarak algılanmaktadır.

Dünyanın her köşesinde bulunan Türk halkı da folklordaki kahramanlık motifleri ile meşhurdur. Zamanında göçebelik yaşam tarzı benimseyen Türk halkının hem kadın hem erkek kahramanları folklorlarda mevcuttur. Özellikle tarihi eserlerde Türk halkının Vatan uğruna fedakârlık göstererek ölümü göze almaları da folklorlarda ve destanlarda yerini almıştır.

Türk Halkları Arasında “Kırk Kız” Destanı

Türk/Türkî halkın folkloru kendi içerisinde milletin inançlarını da içermektedir. Türkler arasında İslamiyet öncesi genellikle Şamanizm,¹ Gök Tanrı veya Tengricilik gibi inançlar² mevcuttu. İslam dininin Türkler arasında kabul edilmesine rağmen, bu dinden önceki eski inançlarında var olan sayılara verilen değer gibi bazı eski inançlarını İslam dini ile birleştirerek uygun bir şekilde devam etmişlerdir. Mesela, Türkî halklar arasında “3, 7, 40” gibi sayılara verilen özel değere örf âdetlerde rastlanmaktadır.³ Bahsi geçen sayılar günümüzde Türkî halkların ölümlerini anma günleri olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁴ Bu sayıların genellikle İslamiyet öncesi Türk toplumunda Şaman inancından kaldığı düşünülmektedir. Ayrıca Türk destanlarında⁵ da yer alan Kırk sayısına⁶ İslam’dan önce de Türkî halklarda “Kırk”, “Yarı Kırk”, “Kırklı”, “Kırk Çıkarma”,⁷ “Kırklamak”⁸ gibi geleneklerinde⁹ sıkça rastlanmaktadır. Bu sayılar çerçevesinde oluşan gelenekler İslâmiyet’le birlikte devam etmiştir. Çoğu eserlerde de bu sayılarla ilgili olaylar, tarihi vakalar, özel günler mevcuttur. Bu sayıların başında ise

¹ Bkz. İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006.

² Türkler arasında İslamiyet öncesi mevcut olan bu dinler hakkında geniş bilgi için bkz. Tansu, Hikmet, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 148, 1980.

³ Kazaklar arasındaki bu adetler hakkında geniş bilgi için bkz. B. S., Sateeva, N. M., Abduova, G. Ş., Mizanbaeva, “Kazahskie Ponyatie o Svyatçennosti Çisel”, *Aktual’nie Problemy Gumanitarnih i Yestestvennih Nauk*, Nauçnoe İzdatel’vo “İnstitut Strategičeskih İssledovaniy”, S. 2, Mart, (2016), http://publikacia.net/archive/uploads/pages/2016_3_2/46.pdf (et.28.12.2017.)

⁴ Gülersoy, Tuncer, “Eski Türklerde Ölüm, Mezar ve Yas Geleneği”, *Aile Yazarları*, S. 8, Aralık, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2015), ss. 183-200.

⁵ Destan kavramı ve Türk destanlarına genel bakışı hakkında daha teferruatlı bilgiler için bkz. Küçük, Mehmet Alparslan “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları”, *Gazi Türkiyat*, S. 13, Güz, (2013), ss. 91-109.

⁶ Gürvenç, Ahmet Özgür, “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, (2009), ss. 85-97.

⁷ Karakaş, Rezan, “Diyarbakır’da “Kırklı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, S. 33, (2013), ss. 59-75.

⁸ Başal, Handan Asüde, “Türkiye’de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitime İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. XIX (1), (2006), ss. 45-70.

⁹ Kalafat, Yaşar Kaya, “Türk Halk İnançlarında Hususiyile Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da “Kırk Motifi”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 3, S. 22, (1994), ss. 15-21.

“Kırk” sayısı gelmektedir. Mesela, “Kırk Hadis”, “Kırk Yasin”, “Kırk Kere” veya “Kırk bir kere Maşallah” gibi bu sayı ile özelleşen sözlerin inanç felsefesine yerleştiği görülmektedir. Zira İslam inancında kırk sayısı Hz. Adem’in çamurunun kırk gün yoğrulması, Hz. Peygamberin (sav) ilk vahyi kırk günde alması gibi inançlardan kaynaklanmaktadır.¹⁰

Kırk sayısı Türkî halkların tarihi motiflerine de yansımıştır. Mesela, Erzurum’da “Kırk Çeşme Hamamı”,¹¹ Manisa’da “Kırkağaç”, Diyarbakır’da “Kırklar Dağı”, Yozgat’ın Sorgun ilçesinde “Kırklar Tepesi”, Kayseri’de “Kırk Kızlar Türbesi”¹² gibi örnekler mevcuttur. Dikkate değer bir diğer unsur ise Türkî halkların tarihinde “Kırk Kızlar” adını taşıyan yerlerin dünyanın çeşitli bölgelerinde mevcut olmasıdır. Bunlardan, Türkiye topraklarında yukarıda saydıklarımızla birlikte bulunanlardan bazıları şunlardır: Yozgat’ın Sorgun ilçesinde Tepedeki halkın kutsal saydığı “Kırk Kızlar Mezarlığı”, Giresun’da “Kırk Kızlar Tepesi”, Bursa’da “Kırk Kızlar Türbesi” gibi yerler halkın ziyaret ettiği yerlerdendir. Bahsi geçen mekânlar halk tarafından mucizevi efsanelerle bağdaştırılmış olmakla birlikte ziyaretçilerin yakın bölgede bulunan ağaçlara “niyet çaputu”nu bağlaması gibi gelenekler¹³ de devam ettirilmektedir.

“Kırk Kız”lar efsanesi her bölgede farklı kahramanlarla ve çeşitli şekilde nesilden nesle dolaşarak aktarılmıştır. Ancak bu efsanelerin ortak noktaları kızların sayısının kırk olması ve bu kızların düşmandan namuslarını korumak isteyen canlarını feda etmeleridir. Mesela, Malatya’nın “Şıpşıpı” adlı su geçen taşın efsanesi bir nevi Eskişehir’deki “Kırk Kız Dağı” efsanesine benzemektedir. Her iki efsaneye göre kızların namuslarını korumak için: “Allah’ım ya beni taş et, ya da kuş et”¹⁴ diye dua etmişler ve taş olmuşlardır.¹⁵ Aynı kaderi Köymen Dağı’ndaki “Kırk Kız Ata” efsanesindeki kahramanlar da yaşamışlardır. Eşkiyalardan kendilerini korumak için bunlar da taşa dönüşmüşlerdir. Rivayete göre Koca Köymen Dağı’ndaki kızların her birinin çeşitli işlerle uğraştıkları anda taşa dönüştüklerini günümüzde taşın kişiye benzeyen şekillerinin gösterdiği ileri sürülmektedir.¹⁶

“Kırk Kız” efsanesine dair kalıntı Güney Kazakistan’ın Sairam-Uğam Milli Parkında da yer almaktadır. Bu parktaki “Kırk Kız Kalesi”nin rivayetine göre Uğam nehri vadisinde yaşayan “yavuz han” olarak isimlendirilen düşman ve askerleri halka saldırmışlardır. Bu çatışma sonucunda saldırganlar galip gelip

¹⁰Küçük, Mehmet Alparslan, “Türk Destanlarında ‘Sayı’ Motifinin Dini Yansımaları”, *Gazi Türkiyat*, S. 13, Güz, (2013), ss. 105-106.

¹¹Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul, Ercan Matbaası, 1960, s. 282.

¹²Yurdakul, Erol, Çayırdağ, Mehmet, “Kayseri, Banal Gazı Camii ve Kırk Kızlar Türbesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXX., Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, (2007), ss. 271-294.

¹³Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, ss. 135-137.

¹⁴Gönen, Sinan, “Türkçe Kelimelerin Efsane Dünyasında Anlamlandırılması ve Çözümlemesi”, *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, (2015), s. 191.

¹⁵Taş kesilme efsaneleri hakkında detaylı bilgiler için bkz. Sakaoğlu, Saim, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.

¹⁶Sarı, Eren, *Efsaneler*, Antalya, Net Medya Yayıncılık, ss. 278-279.

kendileri ile en güzel kırk kızı esir alıp götürmek istemişlerdir. Bunlar tam gidecekken arkadan gelen bir ihtiyarın sesi onları durdurmuştur. İhtiyar kırk kızı kurtarmak istemiş ve hanı buna ikna etmeye çalışmıştır. Ancak han bu davranışa sinirlenip askerlere onu öldürmeyi emretmiştir. Fakat askerleri emri yerine getireceği an cesur dede ve onun ardından kırk kız taş a dönüşüvermişlerdir. Asker bu duruma şaşkınlıkla bakarken diğer yandan da zalim han önce havlayan bir köpeğe sonra da taş a dönüşmüştür. Bu vaziyeti gören askerler iyice korkup mal mülkü/ganimeti unutup koşuşmaya başlamışlardır. Ancak onlar da koşuşma esnasında kara kargalara dönüşüvermişlerdir.¹⁷

Tataristan'ın (Rusya) Bilyar şehrinde "Kızlar Dağı" isminde bir dağ mevcut olup, bu dağın ortaya çıkmasıyla ilgili olay da "Kırk Kız" efsanesine dayandırılmaktadır. Bu rivayette çeşitli sayı ve çeşitli kahramanlardan söz edilir. Ancak Kazan Tatar Türklerinin en yaygın rivayetleri Moğol istilasına dönemine dayanmaktadır. O dönemde erkekler Moğollara karşı savaşa gidip geri dönmemişlerdir. Bu esnada bölgede gözlemci görevini alan kız uzaktan Moğolların kendilerine doğru yol aldığını görüp diğer arkadaşlarına iletmiştir. Bölgedeki halk çoluk çocukların daha güvenli bir yere gitmelerine karar vermişlerdir. Bunun için kırk kız silahlanıp Moğollara karşı beklemedikleri anda saldırıya geçecek, bu arada aileleri ve çoluk çocuğun düşmanlardan kurtulması sağlanacaktı. Acımasız, kalabalık Moğol askerlerine bu kırk kızın karşı koyamayacağı, bu çatışmanın ölümle sonuçlanacağı âşikâr olsa da ailelerini kurtarmak için bu kahraman kırk kızın hepsi son nefeslerine kadar fedakarca ölmeyi tercih etmişlerdir. Savaş sonunda kırk kızın hepsi öldürülmüştür. Rivayete göre "Kırk Kız"ların son nefes verdikleri yerde çeşme ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen çeşmenin günümüzde Bilyar şehrindeki "İzge Çişme"si ("Kutsal Çeşme") olduğu rivayet edilmektedir.¹⁸

Bu tür rivayetlere diğer Türkî halklarda da rastlanmaktadır. Ancak destanlar çeşitli nedenlerle¹⁹ yazıya dökülmeyip, ağızdan ağza dolaştıkları için değişikliklere uğramışlardır. Sonraki kuşaklar orijinal versiyonunu diğer eklentilerden ayıklayarak yazıya geçirmeye çabalamışlardır. Örneğin Karakalpakların "Kırk Kız" destanı aynı kaderi paylaşmıştır.

¹⁷ Petrova, Nadejda, "Sorok Devuşek", <http://shimkent.info/?p=999> (et.02.01.2018.)

¹⁸ Galiullin, Talgat, "Kırk Kız Turında Rivayat" <http://www.madanizhomga.ru/tt/yazylyu/item/1220-kyiryik-kyiz-turyinda-rivayat.html> (01.01.2018.). Aynı mekan ve isim hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Bkz. Savitskaya, S. V., "Çaşa Timura", Moskova-Kazan, *Ensiklopediya Zolotogo Pera*, 2013, ss. 18-25, <http://perorusi.ru/s/files/2015/03/33%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%B3%D%B0.pdf> (02.01.2018.)

¹⁹ Günümüze kadar yazılı metinlerin bulunmaması antik halkın okuma yazma bilmediği şeklinde yorumlanmış, kaynakların sadece sözlü rivayetler veya duvardaki resimlerden ibaret olduğu düşünülmüştür. Ancak yeni arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular (bkz. Akışev, K. A., *Kurgan Issık. İskusstvo Sakov Kazahstana*, Moskova, İskusstvo, 1978.) bu görüşün yanlış olduğunu ispatlamaktadır. Nitekim yapılan bir kazı sırasında elde edilen bulgular arasında günümüzde az bilinen bir yazı şekline rastlanmaktadır. Bkz. Livşits, V. A., *Eski Türk Runik Yazısının Ortaya Çıkışı Üzerine*, Çev. Saadetin, Gömeç, Tamara, Ölçekçi, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2000, ss. 37-50; Tuna, Nedim O., *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990, s. 38.

Karakalpakların “Qırq Qız (Kırk Kız)” Destanı ve Savaşçı Türk Kadını

Karakalpak destanı Jien Jirau Tagan oğlu (ö.1784)²⁰ ve Kurbanbay Tacibayev âşıklar (ozanlar/jiravlar) tarafından yazılmıştır. Bu eser öncesinde iki nüsha olarak ele alınmasına rağmen günümüze K. Tacibayev’in derlemesi ulaşmıştır.²¹ Bu derleme, ilk nüsha olarak kabul edilmiş ve K.Tacibayev’in vefatından sonra Karakalpak Türkçesinde basılmıştır.²² Basıldıktan sonra Rusça’ya ardından diğer dillere çevrilerek dünyaya yayılmıştır

Karakalpakların “Kırk Kız” destanında kırk kızın yabancı topluluklara karşı kahramanlıkla mücadele verdikleri, dağınık kabilelerin birleşip, vatanlarını nasıl savundukları anlatılmakta ve aşkın ilahî olduğu vurgulamaktadır. “Kırk Kız” destanındaki kırk kız ifadesi hakikaten sayısal olarak kırk kızdan ibaret oldukları için halk tarafından verilmiş bir lakaptır. Ancak kahraman kızların sayısı bir savaş esnasında bazısının ölümüyle azalmıştır. Buna rağmen kızların “*biz on yedi kalmış olsak bile, kırk kız*”²³ ifadesi, sayısal anlamın artık bir terime dönüştüğünün göstergesidir. Dolayısıyla destandaki kahraman kızların, arkadaşlarının ölümüne rağmen bu terimi sonraki kuşaklara da ulaştırmaya düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca K. Ayımbetov kırk sözcüğünün eski dönemlerde askeri gruplara yönelik bir hitap olarak kullanıldığını²⁴ ve “Kırk Kız”ların da bu sayı altında bir askeri birliği ifade etmiş olabileceğini tahmin etmektedir.

Sovyet alimi S. L. Tolstova “Kırk Kız” destanında kahraman kadın rolünün öne çıkması ve anaerkillik dönemine uzanmasından yola çıkarak eserin çok eski olduğu kanaatine varmıştır.²⁵ Bahsi geçen destanın son dönemde ortaya çıkmış olduğu kanaatini taşıyanlar da mevcuttur. Mesela, İ. T. Sagitov, L. İ. Klimoviç gibi Sovyet alimleri eserin 17-18. yüzyıllara ait olma ihtimalini ileri sürmüşlerdir.²⁶ Ancak vatanını, yakınlarını koruyan kahraman kadınlara her dönemde birçok kavimde rastlanmaktadır. Dolayısıyla “Kırk Kız” destanı sadece bir tek asra ait olmayıp bir halkın tarihçesini anlatan bir eserdir. Ayrıca “Kırk Kız” destanında ayrıntılarını korumakla beraber amazon²⁷ motifleri de gözlemlenebilmektedir. Hatta Nizami T. Mamedov “Kırk Kız”lardan bahsederken “Karakalpak amazon-kızları”²⁸ ifadesini kullanılmaktadır. “Kırk Kız”ların adada ya-

²⁰ Mamedov, Nizami Tağışov, *Karakalpakskaya Literatura*, Bakü, Mutardcim, 2007, s. 62.

²¹ Türkiye Türkçesi için bkz. *Karakalpak Destanları Kırk Kız Destanı*, Yay. Haz. Vedat. Ceyhun Uygur, 1. Basım, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2007.

²² Reichl, Karl J., “Karakalpak Destanları: Gelenek, Destancılar ve Destan Anlatımı”, *Türk Bilgi*, S. 15, (2008), s. 67.

²³ *Povest' o Prekrasnoy Gulayim*, Çev. Arseniy A. Tarkovskiy, Moskova, Detskaya Literatura, 1965, s. 157.

²⁴ Uygur, Vedat Ceyhun, “Kırk Kız”, *Millî Folklor*, S. 34, 1997, s. 31; daha teferruatlı bilgiler için bkz. Hambly, Gavin, “Delhi Sultanı Şemseddin İltutmuş’un Kırk Memlûku Cihilgani Kimdi?”, Çev. Gaye, Yavuzcan, *Tarih Okulu*, Yaz, S. 4, (2009), ss. 127-136.

²⁵ Tolstova, L. S., “İspol’zovanie Fol’klora pri İzuçenii Etnogeneza i Etnokul’turnih Svyazey Narodov (Na Sredneazitskom Materiale)”, *Fol’klor i İstoriçeskaya Etnografiya*, Moskova, Nauka, 1983, s. 16.

²⁶ Uygur, Vedat Ceyhun, “Kırk Kız”, *Millî Folklor*, S. 34, 1997, s. 31

²⁷ Amazon – savaşçı kadınlar olarak bilinen (cengâverân-i zenan) tarihi şahıslardır. Amazonlarla ilgili bkz. Sobol, Donald J., *(Yunan Mitolojisinde) Amazonlar*, Burcu Yumrukçağlar, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999.

²⁸ Mamedov, Nizami Tağışov, *Karakalpakskaya Literatura*, Bakü, Mutardcim, s. 68.

şayararak ata binme, ok atma ve buna benzer faaliyetlerle uğraşmaları²⁹ bir nevi amazon kadınlarla askerî sanata önem verme gibi ortak noktalar taşımaktadır.

Pek çok tarihî eserde savaşçı rolüne sahip kadınlardan “amazon” terimi kullanılarak bahsedildiğine rastlanmak mümkündür. Ayrıca tarihi geçmişe bakılırsa Amazon kadın kavim efsanesi³⁰ zamanla etrafa yayılınca, her savaşılabilen kadına amazon şeklinde hitap edildiği görülmektedir. Mesela, Antik Roma’da gladyatörler arasında ilk dönemlerde köle kadınların da yer aldığı, sonra sıradan halkın ve aristokrat sınıfın da bu dövüslere katılmaya başladığı bilinmektedir. Bu bahsi geçen kadın gladyatörlere çeşitli lakaplar verilmiştir. Bunların arasında en dikkat çekici olan “Achillia” ve “Amazon” lakapları, Halikarnas’ta (Bodrum/Türkiye) bulunan levhada³¹ tasvir edilmiştir. Ayrıca Amazon hakkında yazılan eserlerinde 70’den fazla isimleri belirtilmiş ve çoğu isimlerin “toksis” (ok) kökeni bulunmuştur.³² Yunanlılarda ise yay ve ok silahları daha çok avda kullanıldığından ve bu tür detaylardan yola çıkarak Amazon kadınların İskitlerden³³ geldiği tahmin edilmektedir.³⁴ Günümüzde İskitlerin kökeni hakkında tartışmalar hala devam etmektedir. Mesela, Moskova’da gerçekleşen bir konferansta İskit İmparatorluğundaki kabilelerin çeşitli (Türkî dilleri dahil) dillerde konuştukları kabul edilmiştir.³⁵ Ayrıca Kazakistan’da Saka dönemine³⁶ ait birkaç tane “Altın Elbiseli Adam”³⁷ bulunmuştur. Bu bulguların henüz cinsiyeti ve diğer detayları gizemini korumaktadır. Ancak bazı araştırmacılara göre ilk bul-

²⁹ *Povest’ o Prekrasnoy Gulayim*, s. 14.

³⁰ Bkz. Karacalar, Ahmet, *Amazonlar ve Anaerkinin Çiğliği*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2010.

³¹ http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399637&partId=1 (30.03.2018.)

³² Dietrich, von Bothmer, *Amazons in Greek Art*, Oxford, Clarendon Press, 1957, s. 234.

³³ İskitler (Skythler, Sakalar), M.Ö. 8-3. yüzyıllar arasında yaşamış göçebe halktır. Bkz. İlhami, Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Ankara, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008; İlhami, Durmuş, *İskitler*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012, ss. 62-66.

³⁴ Skrijinskaya, M. V., “Amazonki i Arimaspi v Antiçnoy Literature i İzobrajeniyah na Pamyatnikah İskusstva iz Severnogo Priçernomor’ya”, *İndoevropeyskoe Yazıkoznaniye i Klassičeskaya Filologiya-VIII*, 21-23 Haziran (2004), ss. 243-244.

³⁵ https://azertag.az/ru/xeber/Na_moskovskoi_konferencii_prinyata_vazhnaya_rezolyuciya_o_pois_hozhdenii_tyrkskih_plemen_na_Kavkaze-814922 (30.03.2018.). İskitlerin ve Türkî halkların bir benzerlikleri de buldukları hakkında detaylı bilgiler için bkz. Gassanov, Zaur, *Tsarskie Skifi: Etnoyazıkovaya İdentifikatsiya “Tsarskih Skifov” i Drevnih Oguzov*, New York, Liberty Publishing House, 2002; Zaur, Hasanov, *Çar İskitler: İskitler ve Eski Oguzların Etno-Dil Özdeşleştirilmesi*, İstanbul, “Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı”, 2009.

³⁶ Antik Yunan yazarları İskitlerin ve Sakaların birbirlerine benzerlikleri bulunduğundan “Asya İskitleri” olarak da hitap etmişlerdir. (Madaminova, N. S., “Zoroastrizm – Filosofigyıkaya Kul’tura Uzbekov”, *Nauçnyy Jurnal Noviy Universitet, Seriya: Aktual’nie Problemy Gumanitarnih i Obçestvennih Nauk*, S. 3, (48), (2015), s. 49.) Bunlar tahminen M. Ö. VIII-IV yüzyıllarda Orta Asya ve Kazakistan arazilerinde yaşamışlardır. (K. A., Akişev, “Kurgan ıssık: Rırual, İskusstvo i Sotsium”, *Sakskaya Kul’tura Saniarki v Kontekste İzuçeniya Etnocotsiokul’turnih Protsestov Stepnoy Evrazii. Tezisi Dokladov Kruglogo Stola, Posvyatçennogo 20-letiyu Nezavisimosti Respubliki Kazakistan*, Karagandı, 2011, s. 40.)

³⁷ Bunların sayısı henüz belli değildir. Üç, dört (<http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-dorduncu-altin-elbiseli-adam-bulundu/> (01.03.2018.)) veya beş (V., Zolotova, Ye. İ., Vinokurova, “Sotsial’nyy Sroy Plemen Kazahstana Rannego Jeleznogo Veka po Arheologičeskim i Pis’mennim İstoçnikam”, *Studençeskaya Nauka v Uslovıyah Formirovaniya Yedinogo Nauçnogo i Obrazovatel’nogo Prostranstva. Sbornik Materislov Mejdunarodnogo Nauçno-Praktičeskoy Konferentsii Studentov i Molodih Uçenih*, Ust-Kamenegorsk, 2014, ss. 145-146.) olması arkeolojilerin altınlı çevreli bulguları “Altın Elbiseli Adam” terimi ile kayda geçirmelerinden kaynaklanmaktadır.

gunun kadın olma ihtimali öne sürülmektedir.³⁸

Türk kadınlarının da tarih içerisinde askeri eğitim aldıkları bir gerçektir. Zira Türk halkının tarihinde Dilşad Hatun,³⁹ Can Begüm Hatun, Sara Hatun,⁴⁰ Süyümbike Hatun,⁴¹ Raziye Begüm Sultan,⁴² Kurbancan Datha,⁴³ Gülcemal Han⁴⁴ gibi Türk kadınların hem devlet yönetimi, hem de diplomaside önemli roller üstlendiğini görmekteyiz. Ayrıca Altuncan Hatun,⁴⁵ Terken Hatun⁴⁶ gibi örneklerde Türk kadınının ordunun başına geçtiğine de rastlanmaktadır. Anadolu Selçukluları zamanında ise Bacılar Teşkilatı⁴⁷ adını taşıyan bir kadın veya genç kızlar ordusu bulunmuştur. Bu teşkilattaki kadınlar da erkekler gibi savaşlara katılmaktaydı. Mesela, XIII. yy.da Güney Rusya, Orta Asya stepleri ve Moğolistan’a seyahat eden Plano de Carpini seyahatnamesinde Tatarlar olarak ifade edilen Türk halkından şöyle bahsetmiştir: “Kızlar ve kadınlar erkekler gibi ustaca ata binerler ve sürerler. Ayrıca onların okluğu ve oku nasıl taşıdıklarını gördük. Kadınlar da erkekler gibi uzun süre ve yorulmadan atı sürebilirler.”⁴⁸ Ayrıca müellif kadınların erkekler gibi ustaca ok attıklarına da dikkat çekmiştir.⁴⁹

“Kırk Kız” eserlerinde mucizevî içerikler mevcut olmakla birlikte halkın yaşam biçiminden de bahsettiği görülmektedir. Zira halklar yerleşik hayattan evvel göçebe veya yarı göçebe hayat sürmüşlerdir. Dünya çapındaki göçebelik izlerini taşıyan Tuaregler,⁵⁰ Moğollar, Türkî halklardan Yörükler⁵¹ gibi toplulukla-

³⁸ İsmagilov, R. B., “Zolotoy Voin”iz Kurgana İssik: Mujçina ili Jençina?”, *Nasledıye Vekov, Ohrana i Izuçeniye Pamyatnikov Arkeologii v Başkortostane*, Y.1, Ufa, (1995), ss. 110-111.

³⁹ Çandarlıoğlu, Gülçin, “Dilşad Hatun”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 1, Yıl: 2, C. 1, Sıra: 13, Şubat, (1966), ss. 84-88.

⁴⁰ Atıcı Arayancan, Ayşe, “Akkoynulu ve Karakoyunlu’da Kadının Devlet Yönetimi ve Diplomasideki Öneme İki Örnek: Hatun Can Begüm ve Sara Hatun”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, (2011), ss. 285-301.

⁴¹ Çandarlıoğlu, Gülçin, “Kazan Melikesi Süyümbike”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 8, Yıl: 2, C. 2, Sıra: 20, 1 Eylül, (1966), ss. 86-91.

⁴² Durmuş, Aynur, “Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan “Raziye Hatun”, *Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*, ed. Gülsiren, Ağrıdağ, Ankara, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2015, ss. 28-34.

⁴³ Aynakulova, Gülnisa, “Alay Dağlarının Melikesi Kurbancan Datha (1811-1907)”, *Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırma Dergisi*, S. 8, ss. 217-230; Nerin, Köse, “Kırgız Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka”, *Millî Folklor Dergisi*, S. 54, Yıl:14, Ankara, (2002), ss. 55-61.

⁴⁴ Gülcemal Han veya Gülcemal Hanım - Merv Türkmenlerinin hanı Nur verdi Hanın dul eşidir. Bkz. M. V., Soegov, “V 1907 godu Poslednego Turkmenskogo Hana İzbrali Deputatom Gosudartstvenny Dumı Rossii (Po Stranitsam İstoriçeskoy i Hudojesntvennoy Literaturı)”, *Jazyk a Kultura*, S. 17-18, (2014), http://www.ff.unipo.sk/jak/17-18_2014/soegov2.pdf (1.04.2018.); Saray, Mehmet, “Türkmenistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLI, s. 603.

⁴⁵ Dudu Kuşçu, Ayşe, “Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Konya, (2016), ss. 173-190.

⁴⁶ Teferruatlı bilgiler için bkz. Can, Sevim, *Terken Hatun’dan, Valide Sultan’a, Selçuklar Döneminde Kadın, (1040-1308)*, 2. Baskı, İstanbul, Ufukötesi Yayınları, 2008; Hamiye, Duran, “Burla Hatun’dan Terken Hatun’a”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 32, (2004), <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/741/731> (et.12.02.2018.)

⁴⁷ Bayram, Mikail, *Bacıyan-ı Rum (Anadolu Selçukları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Konya, Gümüş Matbaası, 1987.

⁴⁸ İohannes, de Plano Karpini, Willegelm, de Rubruck, *İstoriya Mogolov, Puteşestvie v Vostoçnie Strani*, Saint Petersburg, İzdatel’stvo A. S. Suvorina, 1911, s. 16; Türkçesi için bkz. Johann, de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, Çev. Ergin, Ayan, Trabzon, Derya Kitapevi, 2000, ss. 49-50.

⁴⁹ İoann, *İstoriya Mogolov, Puteşestvie v Vostoçnie Strani*, s. 16.

⁵⁰ Prasse, Karl G., *The Tuaregs: The Blue People*, Copenhagen, Museum Tusculanum Press, 1995.

rın bazı aileleri göçebe yaşayış geleneğini kendilerine özgü değişimle günümüzde de devam ettirmektedirler. Mesela, günümüz Rusya'sında yaşayan göçebe toplulukları (Yakut Türkleri) gibi bazı boylar arasında modern hayatın getirdiği teknolojiden istifade edildiği görülmektedir. Haddi zatında bu toplulukların kendine özgü kültür hayatları bulunmakla birlikte araç, cep telefonu gibi bazı teknolojilerden gerek eğitim gerekse sosyal hayatta yararlandıkları görülmektedir. Bu toplumlara devlet tarafından yönetimin farklı alanlarında istifade etmek amacıyla sosyal destekler sağlanmaktadır.⁵² Ayrıca göçebe hayat tarzı, tabiatı gereği cinsiyet ayrımı yapılmaksızın herkesin her an gelebilecek bir tehlikeye karşılık vermeye hazır olmasını mecburi kılmaktadır.

Uygurların “Nazuğum”, Kırgızların “Canıl Mirza” ve “Manas”, Başkurtların “Zoya Tülek”, Türkmenlerin, Azerbaycanlıların ve diğer Türk boylarının “Köroğlu” gibi destanlarında, Türk kadınları cesur biniciler, kılıca ve av sanatına ustaca sahip olanlar şeklinde tasvir edilmektedir. Bu tür kahraman kadın karakterlere Doğu İslav eserlerinde de rastlanılmaktadır.⁵³ Ayrıca B. A. Ribakov bahsedilen eserlerdeki çoğu kadın savaşçı motiflerinin Türkî bozkır dünyasına uzandığını fark etmiştir. Sonraki araştırmalarında eserlerin dönemi, kahramanların yaşam biçimi gibi detayların Kimmer-Sarmatlar⁵⁴ kökenine kadar uzandığı teorisini savunmuştur.⁵⁵

Sovyetler Birliği toprakları ve günümüz Rusya arazilerinde çok sayıda silahlı kadın iskeletinin yer aldığı kurganlar bulunmuştur.⁵⁶ Mesela, 1976 yılında Rostov Oblastı'nda (Rusya) arkeolojik kazılar esnasında kılıç, mızrak, bıçak, çeşitli ok uçları gibi tüm silah teçhizatı ile birlikte defnedilen kadın kurganları keşfedilmişti. Bu kadın kurganlarında genç veya yaşlı insan iskeletlerinin yanı sıra at iskeleti ve çeşitli eşyalara rastlanmıştı. Gömülme şekli ve bulunan malzemelerin özelliği itibari ile bu kurganların M.Ö. IV. asırda Sarmanlara ait olduğu tahmin edilmiştir.⁵⁷

1992 yılında Voronej Oblastı'nda (Rusya) 40 civarında kurgan bulunup

→ →

⁵¹ Sümer, Faruk, “Yörükler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XLIII, ss. 570-573; Cihangir, M. Doğan, Said, M. Doğan, “Yörüklerin Hayat Tarzı”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, Yıl (2005), ss. 677-708.

⁵² <http://svpressa.ru/society/article/49878/> (et.21.02.2018.); <https://www.vesti.ru/doc.html?id=636963> (et.20.02.2018.); http://yakutsk.rusplt.ru/index/kak_zhivut_segodnya_kochevniki_v_yakutskoj_tundre-20344.html (et.25.03.2018.)

⁵³ Teferruatlı bilgiler için bkz. Çerņışova, Ye. V., “Transformatsiya Obrazov Dev-Voitelnits v Turkskom i Slavyanskom Folklore”, *Kültura Narodov Priçernomor'ya*, Simferopol, Mejvuzovskiy “Tsentr Kırım”, S. 228, (2012), ss. 151-154.

⁵⁴ Kimmerler, M. Ö. 14.- 8. yüzyılın ilk yarısına kadar İdil Nehri'nden Karadeniz'in kuzeyine doğru uzanan bölgelerde yaşamış olan bir ulustur. Bkz. Tarhan, M. Taner, “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü I. Araştırma Sonuçları Toplantısı (İstanbul 23-26 Mayıs 1983)*, Ankara 1984, ss. 109-120. Sarmatlar, M.Ö. 6-4 yüzyıllarda Orta Asya'dan Ural Dağlarına, Güney Rusya'dan Kuzey Kafkasya'ya ve Balkanlara kadar yayılmış olan bir halktır. Bkz. A. I., Melyukova, “İskitler ve Sarmatlar”, Erken İç Asya Tarihi, Çev. İsenbike, Togan, Ed. Denis, Sinor, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, ss. 141-166.

⁵⁵ Ribakov, B. A., *Yazıçestvo Drevnih Slavyan*, Moskova, Nauka, 1994, ss. 589-596.

⁵⁶ Gulyaev, V. İ., *Skif: Rastsvet i Padeniye Velikogo Tsarstva*, Moskova, Aleteya, 2005.

⁵⁷ Smirnov, K. F., “Amazonka” IV Veka do n.e. na Donu”, *Sovetskaya Arkeologiya*, S. 1, (1982) ss. 120-130.

1993 yılındaki arkeolojik kazılarla bunların İskitlere ait olduğu ispatlanmıştır. Sonraki senelerde de bu tür arkeolojik kazılar devam etmişti. 1997 yılında yapılan araştırmalar sonucunda 31 kurganın 6’sında yay, ok uçları gibi silahlar ve diğer eşyalarla birlikte gömülmüş olan İskitlerin aristokrat sınıfına ait 20-30 yaşlarında kadın iskeletleri bulunmuştur. Bu bulgular V. İ. Gulyaev’a göre Herodot’un bahsettiği “erkek katili Amazonları”na aittir. V. İ. Gulyaev’ın tahminine göre bunlar İskitlerin sosyal, hafif silahlandırılan belirli yaşlara ait kız ve kadın süvari ilave ordu gruplarıdır.⁵⁸

20. yüzyılda Rogachik Oblastı’nın (Ukrayna) kurganlarında gerçekleştirilen arkeolojik kazılarında İskit dönemine ait 72 kurganın 4’ünde çeşitli ok, yay ve diğer eşyalarla defnedilen kadın iskeletleri bulunmuştur.⁵⁹

Arkeoloji ilimi hala kadın savaşçı olup olmadığını tartışmaktadır. Zira bulunan bazı kurganların bozulmuş olmasından mütevellit iskeletin cinsiyeti sadece yanındaki eşyalara dayanarak belirlenmektedir. Böylece silahlı olan çoğu kurganların otomatik olarak erkeklere, içinde süs eşyaları bulunanların ise kadınlara ait olduğu ileri sürülmüştür. Bu sınıflandırma erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek istatistiksel sonuç almalarına neden olmuştur. Ayrıca kadın iskeleti yanındaki bulunan herhangi bir silah, ya buradaki kadının üst sınıfa ait olmasının bir sembolü olarak değerlendirilmiş ya da bu silahın bir çeşit muska anlamı taşıdığı düşünülmüştür. Bunlara rağmen bazı araştırmacılar kadın kurganlarında sıradan ok uçları yanında balta veya kılıç bulunmasından hareketle kadınların da erkekler gibi savaştığını düşünmüşlerdir.⁶⁰ Ayrıca kadınların silahla gömülen kadınların kemiklerinin incelenmesi sonucunda fiziki aktivitede buldukları anlaşılmış ve onların süvari okçu görevini üstlendiği tahmin edilmiştir. Hatta bulgular arasında kadının savaş esnasında yara aldığı ve zamanda bu yaraların iyileştiği de keşfedilmiştir. Ancak bu bulgunun kurganı tamamen soyulmuştu. Bütün bunlara rağmen tüm bulgular kadınların erkekler gibi önemli sosyal statüye sahip olduklarını göstermektedir. Hatta göçebelik hayatında erkeklerin uzun süre seferlerde bulunması kadınları sıkça erkeklerin yaptığı görevleri üstlenmeye mecbur bırakmıştır.⁶¹ Dolayısıyla göçebe hayatı yaşayan toplumların kadınları da tıpkı erkekleri gibi hem kendilerini hem de ailelerini korumak için her daim savaşmaya hazırlıklı olmak zorundaydı.

Dünya tarihine genel olarak bakacak olursak 1716 yıllarına ait bir belgeye göre Rusya’da kadınların askeri ordulara katılmasına resmi izin verilmiştir. 1787 yılında Kırım’da “Amazon Rota” isimli kadın ordu birliği kurulmuştur.⁶²

⁵⁸ Gulyaev, V. İ., “Tam, Gde Jili Amazonki (O Rabotah Potudanskoy Arkeologičeskoj Ekspeditsii na Srednem Donu, 1993-1999)”, *Donskaya Arkeologiya*, S. 3-4, (2000), ss. 38-47.

⁵⁹ Fialko, Ye. Ye., “Mogılı Voorujennih Jenčin Rogaçikskogo Kurgannogo Polya”, *Arkeologiya i Davnya İstoriya Ukraini*, Y.1, (12), (2014), ss. 25-39.

⁶⁰ Yatsenko, S. A., Vdovçenkov, Ye. V., “O Nekotorih Storonah Voennoy Organizatsii Drevnih Koçevnikov Yevropeyskoj Stepi”, *İstoriçeskiye Zapiski*, S. 1, (2015), ss. 171-179.

⁶¹ Berseneva, N. A., “Jenskie Pogrebeniya s Orujem: Realii Jizni ili Otobrajenije Sotsialnoy İdeničnosti? (Po Materialam Sargatskoj Kulturi)”, *Vestnik Arkeologii, Antropologii i Etnografii*, S. 1 (14), (2011), ss. 75-77.

⁶² Batrakova, L. G., Krasnova, G. N., “Lençini na Voennoy Slujbe v Rossii: İstoriçeskiy Aspekt”, *Yaros-*

Ayrıca I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde kadınların savaş cephelerinde bulunması tarihe yansımıştır.⁶³ Afrika'nın "Mino"⁶⁴ kadın ordusu gibi örnekler tarihte izlerini bırakmıştır. Günümüzde ise İsrail, Kuzey Kore, Malezya, Peru, Eritre, Benin, Libya, Tayvan, Norveç gibi ülkelerde kadınların askerliği zorunludur.⁶⁵ Türkiye, Rusya, Yeni Zelanda, Kazakistan gibi ülkelerde kadınların askerliğe gitmesi gönüllü olsa da zamanla bu tür görevleri üstlenen kadınların sayısının giderek arttığı görülmektedir.

Günümüzde kadınların askerliğin yanı sıra birlikte "Uluslararası Altın Ok Geleneksel Türk Okçuluğu ve Atlı Savaş Sanatları Festivali"⁶⁶ gibi sosyal aktivitelere katılıp yarıştıklarına da rastlanmaktadır. Aynı zamanda Hindistan'daki Gulabi Gang (Pembe Grup)⁶⁷ gibi birleşip mücadele eden bazı kadın grupları da mevcuttur. Ayrıca amazon efsanesindeki gibi sadece kadınların girebildikleri özel SuperShe Island⁶⁸ adası da kurulmuştur. Söz konusu örneklerdeki kadınların oldukça geç dönemde savaş sanatıyla uğraşmaya başladıkları görülmektedir. Oysa kahraman Türk kadın-kızları ise tarih öncesi dönemden itibaren biraz da yaşamın verdiği mecburiyetin etkisiyle kahraman ruhlu kadınlar olarak var olmuşlardır.

Sonuç

Bu makalede bahsi geçen malumatlara bakıldığında sayıların daha çok bir sembol olarak tarihi olaylara yansıdığını görmekteyiz. Zira sayıların dinen bir sihirbazlık içermediği, ancak zamanla bunun inançla bağdaştırılıp geleneğe, folklorla aktarıldığı görülmektedir. Böylece kırk sayısı tarihi ehemmiyeti açısından diğer sayılardan daha fazla önem arz ettiği için değerli bulunmaktadır. Bu yüzden bu sayının halkın edebiyatında ve önemli özel günlerde sıkça kullanıldığına şahit olmaktadır.

Destanlarda Türkî halkların tarihi anlatılırken mucizevî süslemelerin kullanılması bazı bilgilerin uydurma olduğu şeklinde algılanmasına neden olmuştur. Örneğin, dünyaca meşhur olan Karakalpakistan Kırk Kız destanında

→ →

lavskiy Pedagogičeskij Vestnik, S. 3, C. 1, (2013), ss. 46-47.

⁶³ Mesela pek çok milletleri içeren Sovyet Rusya'sı, erkekler ile yan-yanada kadınları da savaştıkları bilinmektedir. Bkz. İvanova, Yu. N., *Hrabrejšie iz Prekrasnih: Jençini Rossii v Voynah*, Moskova, ROOSPEN, 2002.

⁶⁴ Mino, XVII. yüzyıla kadar uzanan Dagomey krallarının özel güvenliği olmuşken zamanla bir uzman ordu olarak Fransız kolonistlere karşı mücadelede bulunan kadın savaşçılardır. Bkz. Stanley, B. Alpern, *Amazons of Black Sparta: The Women Warriors of Dahomey*, New York, New York University Press, 1998.

⁶⁵ <https://www.m24.ru/articles/%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0/20122012/10724> (et.11.03.2018.)

⁶⁶ <http://akademikperspektif.com/haber/2017/05/09/kadin-sporcular-atli-okculukta-model-oldu/> (et.01.04.2018.)

⁶⁷ Gulabi Gang - Hindistan'da "Pembe Çete" olarak da bilinmektedir. Kadınların kendi kendini savunmasını sağlamaya çalışan bir grup olduklarını açıklamaktadırlar. Gulabi Gang'ın resmi siteleri <http://www.gulabigang.in>. (et.12.03.2018.); teferruatlı bilgiler için bkz. Miller, Katy, *The Gulabi Gang as a Social Movement: An Analysis of Strategic Choice*, M. A. George Mason University, 2013, <http://hdl.handle.net/1920/8670> (et.11.03.2018.)

⁶⁸ Finlandiya'nın Helsinki kıyılarında yer almaktadır. <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/sadece-kadinlarin-girebildigi-ada-supershe-island-40779742> (et.20.03.2018.); Açılışı Haziran 2018'da planlanmaktadır. Resmi sitesi: <https://supersheisland.com/> (et.02.04.2018.)

Türkî halkların, özellikle kadınların kahramanlıklarından söz edilmesi efsanevî anlatımlar olarak ele alınmaktadır. Halbuki Türk halklarında kadının hem yönetici hem savaşçı olduğu tarihine ve folkloruna da yansımıştır. Hatta günümüze kadar ulaşan arkeolojik bulgular da bunu desteklemektedir.

Bu durum günümüzde hala tartışmaya neden olan Amazon kadınlarının Türk olduğu teorileri yürütülmesine vesile olmaktadır. Oysa “Kırk Kız” destanı ile “Amazon” efsanesi arasında benzerlikler bulunması ve tarihi kaynaklarda geçen savaşçı kadınlarla ilgili anlatılar, Amazon kadınlarının gerçek olma ihtimalini yükseltmektedir. Özellikle Türk toplumundaki kadınlar, sürdürdükleri göçebe yaşam tarzı gereği erkekler gibi avlanmayı, ata binip ok atmayı becerebilen savaşçı kadınlar olmak zorunda kalmışlardır. Hatta günümüzde dahi savaşan veya mücadelede bulunan kadınlara rastlanmaktadır. Bu tür savaşçı kadınlara hemen her millette rastlanmasının sebebi, kadınların fitratında bulunan yakınlarını koruyabilme içgüdüsünden kaynaklanmış olabilir. Bu tür örneklerle özellikle de anne-çocuk ilişkisi çerçevesinde günümüzde dahi sıkça rastlamak mümkündür. Türk kadınları ise namusu ve vatani için gerekirse ölmeyi bile göze alabilen asil ruhlu kahramanlardır.

Kaynaklar

- » Akişev, K. A., “Kurgan İssık: Rirual, İskusstvo i Sotsium”, Saksıkaya Kul'tura Sarıarkı v Kontekste İzüçeniya Etnocotsiokul'turnih Protsestov Stepnoy Evrazii. Tezisi Dokladov Kruglogo Stola, Posvyatçennogo 20-letiyu Nezavisimosti Respubliki Kazakistan, Karagandı, 2011.
- » Akişev, K. A., *Kurgan İssık. İskusstvo Sakov Kazahstana*, Moskova, İskusstvo, 1978.
- » Arayancan, Ayşe Atıcı, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu'da Kadının Devlet Yönetimi ve Diplomasideki Önemine İki Örnek: Hatun Can Begüm ve Sara Hatun”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, (2011), ss. 285-301.
- » Aynakulova, Gülnisa, “Alay Dağlarının Melikesi Kurbancı Datha (1811-1907)”, *Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırma Dergisi*, S. 8, ss. 217-230.
- » Başal, Handan Asüde, “Türkiye'de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitime İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. XIX (1), (2006), ss. 45-70.
- » Batrakova, L. G., Krasnova, G. N., “Lençini na Voennoy Slujbe v Rossii: İstoriceskiy Aspekt”, *Yaroslavskiy Pedagogiceskiy Vestnik*, S. 3, C. 1, (2013), ss. 46-47.
- » Bayram, Mikail, Bacıyan-ı Rum (Anadolu Selçukları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı), Konya, Gümüş Matbaası, 1987.
- » Berseneva, N. A., “Jenskie Pogrebeniya s Orujem: Realii Jizni ili Otobrajenije Sotsialnoy İdentiçnosti? (Po Materialam Sargatskoy Kulturi)”, *Vestnik Arkeologii, Antropologii i Etnografii*, S. 1 (14), (2011), ss. 75-77.
- » Can, Sevim, Terken Hatun'dan, Valide Sultan'a, Selçuklar Döneminde Kadın, (1040-1308), 2. Baskı, İstanbul, Ufukötesi Yayınları, 2008.
- » Carpini, de Plano Johann, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, Çev. Ayan, Ergin, Trabzon, Derya Kitapevi, 2000, ss. 49-50.
- » Çandarlıoğlu, Gülçin, “Kazan Melikesi Süyunbike”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 8, Yıl: 2, C. 2, Sıra: 20, 1 Eylül, (1966), ss. 86-91.
- » Çandarlıoğlu, Gülçin, “Dilşad Hatun”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 1, Yıl: 2, C. 1, Sıra: 13, Şubat, (1966), ss. 84-88.
- » Çerişova, Ye. V., “Transformatsiya Obrazov Dev-Voitelnits v Turkskom i Slavyanskom Folklore”, Kul'tura Narodov Priçernomor'ya, *Simferopol, Mejvuzovskiy "Tsentri Krim"*, S. 228, (2012), ss. 151-154.
- » Dietrich, von Bothmer, *Amazons in Greek Art*, Oxford, Clarendon Press, 1957.
- » Doğan, M. Cihangir, Doğan, M. Said, “Yörüklerin Hayat Tarzı”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, (2005), ss. 677-708.
- » Duran, Hamiye, “Burla Hatun'dan Terken Hatun'a”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araş-*

- tırma Dergisi*, S. 32, (2004),
<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/741/731>
 (12.02.2018).
- » Durmuş, Aynur, "Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan "Raziye Hatun", Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları, ed. Gülseren Ağrıdağ, Ankara, *Çukurova Üniversitesi Basımevi*, 2015, ss. 28-34.
 - » Durmuş, İlhami, *İskitler (Sakalar)*, Ankara, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008.
 - » Durmuş, İlhami, *İskitler*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012.
 - » Fialko, Ye. Ye., "Mogili Voorujennih Jenčin Rogaçıkskogo Kurgannogo Polya", *Arkeologiya i Davnya İstoriya Ukraini*, Y.1, (12), 2014, ss. 25-39.
 - » Galiullin, Talgat, "Kırık Kız Turında Rivayat" <http://www.madanizhomga.ru/tt/yazylu/item/1220-kyiryik-kyiz-turyinda-rivayat.html> (et.01.01.2018.)
 - » Gassanov, Zaur, Tsarskie Skifi: Etnoyazıkovaya İdentifikatsiya "Tsarskih Skifov" i Drevnih Oguzov, New York, Liberty Publishing House, 2002.
 - » Gönen, Sinan, "Türkçe Kelimelerin Efsane Dünyasında Anlamlandırılması ve Çözümlemesi", *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, (2015), s. 191.
 - » Gulyaev, V. İ., "Tam, gde Jili Amazonki (O Rabotah Potudanskoy Arkeologičeskoy Ekspeditsii na Srednem Donu, 1993-1999)", *Donskaya Arkeologiya*, S. 3-4, 2000, ss. 38-47.
 - » Gulyaev, V. İ., Skifi: Rastsvet i Padeniye Velikogo Tsarstva, Moskova, Aleteya, 2005.
 - » Gülersoy, Tuncer, "Eski Türklerde Ölüm, Mezar ve Yas Geleneği", *Aile Yazarları*, Aralık, S. 8, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2015), ss. 183-200.
 - » Güvenç, Ahmet Özgür, "Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S. 41, (2009), ss. 85-97.
 - » Hambly, Gavin, "Delhi Sultanı Şemseddin İltutmuş'un Kırk Memlûku Cihilgani Kimdi?", Çev. Yavuzcan Gaye, *Tarih Okulu*, S. 4, Yaz, (2009), ss. 127-136.
 - » Hasanov, Zaur, *Çar İskitler: İskitler ve Eski Oğuzların Etno-Dil Özdeşleştirilmesi*, İstanbul, "Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı", 2009.
 - » <http://akademikperspektif.com/haber/2017/05/09/kadin-sporcular-atli-okulculukta-model-oldu/> (et.01.04.2018).
 - » <http://svpressa.ru/society/article/49878/> (et. 21.02.2018.)
 - » http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399637&partId=1 (et. 30.03.2018.)
 - » <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/sadece-kadınların-girebildiği-ada-supershe-island-40779742> (et.20.03.2018.)
 - » <http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-dorduncu-altin-elbiseli-adam-bulundu/> (et. 01.03.2018.)
 - » http://yakutsk.rusplt.ru/index/kak_zhivut_segodnya_kochevniki_v_yakutskoj_tundre-20344.html (et.25.03.2018.)
 - » https://azertag.az/ru/xeber/Na_moskovskoi_konferencii_prinyata_vazhnaya_rezolyuciya_o_proishozhdenii_tyrkskih_plemen_na_Kavkaze-814922 (et. 30.03.2018.)
 - » <https://supersheisland.com/> (et. 02.04.2018.)
 - » <https://www.m24.ru/articles/%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0/20122012/10724> (et. 11.03.2018.)
 - » <https://www.vesti.ru/doc.html?id=636963> (et. 20.02.2018.)
 - » İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006.
 - » İohannes, de Plano Karpini, Willegelm de Rubruck, *İstoriya Mogolov, Putesestvie v Vostočnie Strani*, Saint Petersburg, İzdatel'stvo A. S. Suvorina, 1911.
 - » İsmagilov, R. B., "Zolotoy Voin" iz Kurgana İssık: Mujçına ili Jençına?", *Naslediye Vekov, Ohrana i İzuçeniye Pamyatnikov Arkeologii v Başkortostane*, Y. 1, Ufa, (1995), ss. 110-111.
 - » İvanova, Yu. N., Hrabreyšie iz Prekrasnih: Jençini Rossii v Voynah, Moskova, ROOSPEN, 2002.
 - » Kalafat, Kaya Yaşar, "Türk Halk İnançlarında Hususiyile Doğu Anadolu'da Orta Toroslar'da "Kırk Motifi", *Milli Folklor Dergisi*, C. 3, S. 22, (1994), ss. 15-21.
 - » Karacalar, Ahmet, *Amazonlar ve Anaerkinin Çılgılığı*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2010.
 - » *Karakalpak Destanları Kırk Kız Destanı*, Yay. Haz. Uygur, Ceyhun Vedat, 1. Basım, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2007.

- » Karakaş, Rezan, “Diyarbakır’da “Kırklı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, S. 33, (2013), ss. 59-75.
- » Konyalı, Hakkı İbrahim, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul: Ercan Matbaası, 1960.
- » Köse, Nerin, “Kurgiz Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka”, *Millî Folklor Dergisi*, S. 54, Yıl:14, Ankara, (2002), ss. 55-61.
- » Kuşçu, Dudu Ayşe, “Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Konya, (2016), ss. 173-190.
- » Küçük, Mehmet Alparlan, “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dini Yansımaları”, *Gazi Türkiyat*, S.13, Güz, (2013), ss. 91-109.
- » Livşits, V. A., *Eski Türk Runik Yazısının Ortaya Çıkışı Üzerine*, Çev. Gömeç, Saadetin, Ölçekçi, Tamara, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2000.
- » Madaminova, N. S., “Zoroastrizm – Filofofiyskaya Kul’tura Uzbekov”, *Nauçnyy Jurnal Noviy Universitet, Seriya: Aktual’nie Problemy Gumanitarnih i Obştsestvennih Nauk*, S. 3, (48), (2015), s. 49.
- » Mamedov, Nizami Tağısoy, *Karakalpakskaya Literatura*, Bakü, Mutardcim, 2007.
- » Melyukova, A. İ., “İskitler ve Sarmatlar”, *Erken İç Asya Tarihi*, Çev. Togan Isenbike, Ed. Sinor Denis, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, ss. 141-166.
- » Miller, Katy, *The Gulabi Gang as a Social Movement: An Analysis of Strategic Choice*, M. A. George Mason University, 2013, <http://hdl.handle.net/1920/8670> , (11.03.2018.)
- » Nedim, O. Tuna, *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990.
- » Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- » Petrova, Nadejda, “Sorok Devuşek”, <http://shimkent.info/?p=999> (02.01.2018.)
- » *Povest’ o Prekrasnoy Gulayim*, Çev. Tarkovskiy, A. Arseniy, Moskova, Detskaya Literatura, 1965.
- » Prasse, G. Karl, *The Tuaregs: The Blue People*, Copenhagen, Museum Tusulanum Press, 1995.
- » Reichl, J. Karl, “Karakalpak Destanları: Gelenek, Destancılar ve Destan Anlatımı”, *Türkbilgi*, S. 15, 2008, s. 67.
- » Ribakov, B. A., *Yazıçestvo Drevnih Slavyan*, Moskova, Nauka, 1994.
- » Sakaoglu, Saim, Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.
- » Saray, Mehmet, “Türkmenistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLI, s. 603.
- » Sarı, Eren, *Efsaneler*, Antalya, Net Medya Yayıncılık.
- » Sateeva, B. S., Abduova, N. M., Mizanbaeva, G. Ş., “Kazahskie Ponyatie o Svyatçennosti Çisel”, Aktual’nie Problemy Gumanitarnih i Yestestvennih Nauk, Nauçnoe İzdatel’stvo “İnstitut Strategiçeskih İssledovaniy”, S. 2, Mart, (2016), http://publikacia.net/archive/uploads/pages/2016_3_2/46.pdf (28.12.2017.)
- » Savitskaya, S. V., “Çaşa Timura”, Moskova-Kazan, *Ensiklopediya Zolotogo Pera*, 2013, ss. 18-25, <http://perorusi.ru/s/files/2015/03/33%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0.pdf> (02.01.2018.)
- » Skrijinskaya, M. V., “Amazonki i Arimaspi v Antiçnoy Literature i İzobrajeniyah na Pamyatnikah İskusstva iz Severnogo Priçernomor’ya”, *İndoevropskoe Yazıkoznaniye i Klassiçeskaya Filologiya-VIII*, 21-23 Haziran, (2004), ss. 243-244.
- » Smirnov, K. F., ““Amazonka” IV Veka do n.e. na Donu”, *Sovetskaya Arkeologiya*, S. 1, (1982), ss. 120-130.
- » Sobol, J. Donald, *(Yunan Mitolojisinde) Amazonlar*, Burcu Yumrukçağlar, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999.
- » Soegov, M. V., “V 1907 godu Poslednego Turkmenskogo Hana İzbrali Deputatom Gosudartstvenny Dumı Rossii (Po Stranitsam İstoriceşkoy i Hudojesntvennoy Literaturı)”, *Jazyk a Kultúra*, S. 17-18, (2014), http://www.ff.unipo.sk/jak/17-18_2014/soegov2.pdf (1.04.2018.).
- » Stanley, B. Alpern, *Amazons of Black Sparta: The Women Warriors of Dahomey*, New York, New York University Press, 1998.
- » Sümer, Faruk, “Yörükler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XLIII,

- ss. 570-573.
- » Taner, M. Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü I. Araştırma Sonuçları Toplantısı (İstanbul 23-26 Mayıs 1983), Ankara 1984, ss. 109-120.
 - » Tansu, Hikmet, *İslamıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 148, 1980.
 - » Tolstova, L. S., "İspol'zovanie Fol'klora pri İzüçenii Etnogeneza i Etnokul'turnih Svyazey Narodov (Na Sredneazitskom Materiale)", *Fol'klar i İstoriceskaya Etnografiya*, Moskova, Nauka, 1983, s. 16.
 - » Uygur, Ceyhun Vedat, "Kırk Kız", *Millî Folklor*, S. 34, 1997, s. 31.
 - » Yatsenko, S. A., Vdovçenkov Ye. V., "O Nekotorih Storonah Voennoy Organizatsii Drevnih Koçevnikov Yevropeyskoy Stepi", *İstoriceskiye Zapiski*, S. 1, 2015, ss. 171-179.
 - » Yurdakul, Erol, Çayırdağ Mehmet, "Kayseri, Banal Gazı Camii ve Kırk Kızlar Türbesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXX., Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007, ss. 271-294.
 - » Zolotova, V., Vinokurova, Ye. İ., "Sotsial'nyı Stroy Plemen Kazahstana Rannego Jeleznogo Veka po Arheologičeskim i Pis'mennim İstoçnikam", *Studençeskya Nauka v Usloviyah Formirovaniya Yedinogo Nauçnogo i Obrazovatel'nogo Prostranstva. Sbornik Materislov Mejdunarodnogo Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii Studentov i Molodih Uçenih*, Ust-Kamenegorsk, 2014, ss. 145-146